

שבת – נקודה או נקודות?

אורי מ"סל"ס

הקדמה

"הזמן, מהו? האם הוא מתחלק לחלקים רבים שצורפם מהווה חטיבה אחת הנקראת זמן או שהוא יחידה שלימה, בלתי מתחלקת?"¹

הרמב"ם ככל הנראה², כמו גם המהר"ל³ והרלב"ג⁴ וכן הרמ"ע מפאנו⁵ סברו כדעה השניה – שהזמן הינו יחידה אחת שאינה מתחלקת. לעומתם - כת המדברים⁶, וניתן לראות זאת גם אצל הצמח צדק⁷, ראו כנכונה את הדעה הראשונה - שהזמן הינו דבר המתחלק לחלקים רבים.

הרוגוצ'ובי⁸ שבנה קומה של פילוסופיה בעולם הלמדנות, ששילבה את "מורה הנבוכים" הפילוסופי בתוך "היד החזקה" ההלכתי - לקח מתודת זמן פילוסופית זו לעולם ההלכה, שאל את השאלה הנ"ל בארץ ההלכה, ומסקנתו להלן: לעיתים יש זמנים מסויימים מתחלקים לנקודות רבות, ולפעמים זמנים אחרים מוגדרים כנקודה אחת שלימה - נקודה אחת שאינה ניתנת לחלוקה.

הרבי מליובאוויטש – שאגב, התכתב לא מעט עם הרוגוצ'ובי – היה שוזר בשיחותיו חוטים צבעוניים ומקוריים מכל חדרי התורה והיה מראה כלשונו של הרוגוצ'ובי "איך כל התורה עניין אחד הוא". כמעט לעולם בהגיעו לחלק "הנגלה" נגע הרבי בפן מתורתו של הרוגוצ'ובי. וכך, פעמים רבות ביאר והשתמש הרבי במתודה הנ"ל של הרוגוצ'ובי: בחינה של הזמן כמתחלק לנקודות או כנקודה אחת שאינה

1 ר' משה גרוסברג, "צפונות הרוגוצ'ובי", עמ' ג.

2 מורה נבוכים חלק א' פרק עג'.

3 תפארת ישראל פרק מ': "שאין לך לומר שהזמן הוא מחולק רק הזמן הוא אחד".

4 מלחמות ה' מאמר ו' פרק י'.

5 עשרה מאמרות, מאמר העיתים סימן יד: "לא כמחשבת אנשי המחקר המגדירים את הזמן שהוא כמות מתפרד ואינו אלא מתדבק באמת".

6 ראה מורה נבוכים, שם: "ההקדמה השלישית היא אמרם המדברים שהזמן מחובר מעתות" ועיין שם.

7 דרך מצותיך, עמ' נד': "גם חכמי הפילוסופיה הסכימו והוכיחו שהזמן הוא נברא ובראשם הרב רבי אברהם בן עזרא, ולקרב הדבר אל השכל, בראה ברורה ומכרחת, הוא שהרי אנו רואים שהזמן הוא דבר המתחלק לחלקים [...] הרגע היא גבולית כמימרי [...] ומאחר שהוא מקובץ מחלקים הרי נמנע שיהי' בלי מוגבל בפועל [...] ומאחר שהוא מוגבל הרי קדמו ההעדר".

8 כינויו של רבי יוסף רזין ע"ש העיר רוגוצ'וב בה נולד.

מתחלקת - מבירור סוגיות הלכתיות (ובזה למעשה המשיך באופן ישיר את דרכו של הרוגוצ'ובי) ועד לדרשות חסידייות, ובזה בעצם בנה קומה נוספת – קומה של חסידות מעל קומת הבחינה הפילוסופית שנטע הרוגוצ'ובי בתוך העולם הלמדני.

מטבע הדברים, אותו זמן יוצא דופן בעולם היהודי – השבת, אובחן גם הוא לא מעט ע"י הרבי במתודת הזמן של הרוגוצ'ובי וברעיונותיו.

שבת כנקודות

נתחיל להציץ בזמן השבת כשנראה דוגמה ע"פ הרוגוצ'ובי לזמן שאינו מתחלק והוא כנקודה אחת בלתי מתחלקת, אל מול דוגמה לזמן מתחלק שלמעשה עשוי כנקודות נקודות. זמן שאינו מתחלק, והוא נקודה אחת שלימה - הוא צום יום כיפור. זמן שכן מתחלק לנקודות רבות – הוא השבת:

והנה באמת גם בשל תורה יש נפקא מינה בין שבת ליום הכיפורים בגדר הזמן, דשבת הוה הזמן דבר מצטרף וכל רגע ורגע זמן פרטי, וזה נקרא הרכבה שכינית ומרבין במכילתא מחללה כל רגע ורגע, ונפקא מינה קטן שהגדיל בסוף שבת רגע אחת הביא ב' שערות חייב מיתה על רגע, [...] אבל יוה"כ הוא הזמן עצם ואינו מתחלק כלל ונקודה אחת כל היום, ואם קטן נתגדל באמצע יוה"כ אין צריך מן התורה להתענות, דעצם אין מתחלק וגדר הרכבה מזגית.⁹

מאחר שכל רגע ורגע בשבת עומד בפני עצמו, לכן קטן שהתחייב במצוות באמצע השבת - ע"י ראיית שתי שערות - יהיה חייב בשמירת השבת, כי אע"פ שהחמיץ הוא את תחילת השבת עדיין נותרו לו רגעים נפרדים נוספים לשמור. במקרה דומה שיחול ביום כיפור, הנ"ל לא יצטרך לצום עקב הגדרתו של יום הכיפור כנקודה אחת שאינה מתחלקת לרגעים, לכן אם החמיץ את תחילת הצום פיספס הוא למעשה את כל הצום - את כל הנקודה האחת שאינה מתחלקת לחלקים.

הרוגוצ'ובי מביא את המכילתא בקביעתו שבשבת כל רגע ורגע נפרד מקודמו, והנה לשונה:

9 שו"ת צפנת פענח דווינסק, חלק שני, סימן לב. וראה גם: צפנת פענח מהדורה תניינא דף עא טור ד ואילך; צפנת פענח על התורה, שמות, כי תשא, עמ' קנז. הרכבה שכינית והרכבה מזגית - מושגים המופיעים במורה נבוכים (חלק ב' פרק כב') והראשון שמשמש במושג זה להלכה הוא הרשב"ץ. מושגים אלו מרכזיים מאוד בפסיקתו והגותו של הצפנת פענח. ראה: הרב מנחם כשר, מפענח צפונות, פרק שמיני.

ר' יהודה בן בתירה אומר: הרי הגויים שהקיפו את ארץ ישראל וחללו ישראל את השבת. שלא יהו ישראל אומרי, הואיל וחללנו מקצתה נחלל את כולה. תלמוד לומר מחלליה מות יומת. אפילו כהרף עין.¹⁰

כדי למנוע אי הבנה, אומרת לנו המכילתא - שגם אם חיללו בני ישראל את השבת בהיתר, אין להם להסתכל על אותה השבת כמחוללת ומכאן ככזאת שאין שום מניעה להמשיך לחללה - אלא יש להם להמשיך ולשמור באותה שבת על הזמן שנשאר אף שהוא קצר כהרף עין. ומדוע? יסביר הרוג'צ'ובי שמכיוון שזמן שבת מורכב מנקודות נקודות נפרדות, לכן, גם אם חיללת נקודת זמן אחת, אין פירוש הדבר שנקודת הזמן הבאה אחריו מחוללת גם כן. אם כך, אין לך רשות לחלל את נקודות הזמן הבאות, כיוון שהן אינן נוגעו בשום חילול, ולכן אין הוה אמינא להגדיר את הזמן כזמן מחולל ואבוד כמו שהיינו יכולים לומר לו היינו רואים את זמן השבת כיחידה אחת כמו שאנו מגדירים את יום הכיפורים.

הרבי מליובאוויטש בשיחתו¹¹ מביא את המכילתא הנ"ל ואת מסקנתו של הרוג'צ'ובי, שואל מדוע הביאה המכילתא דוגמא ממצב רחוק ומיוחד כל כך על "גויים שהקיפו את ארץ ישראל" ולא הסתפקה במקרה שכיח יותר כאדם "שחילל מקצת שבת", ומסיק: "העובדה שכל רגע של השבת הוא עניין בפני עצמו היא פשוטה וידועה גם לולא הפסוק "מחלליה..." והלימוד המיוחד ממנו.¹² זמנה של שבת כעשויה נקודות נקודות – הינה נקודה כמעט מובנת מאליה.

אם כך, מדוע הביאה לנו המכילתא דוגמא זו של "גויים שהקיפו את ארץ ישראל"?

שבת כנקודה

"ספירה כשלעצמה, שאינה קשורה לענין של תורה ומצוות, אינה מציאות",¹³ אומר הרבי. "אילו לא היתה מצות השבת, לא היתה כלל קיימת המציאות של היום "השביעי". ולכן:

"כאשר "גויים הקיפו את ארץ ישראל", שאז המנין של ה"יום השביעי" אינו קשור למצוה של שביתה בשבת, כי על פי התורה צריכים כל ישראל לצאת למלחמה, ולא זו בלבד שאינם מצווים לשבות בשבת זו, אלא אדרבה: הם

10 שמות, לא, יד.

11 לקוטי שיחות, כרך ח', פרשת נשא, שיחה ג', עמוד 50. ההפניות ללקוטי שיחות הם להוצאה של ליקוטי שיחות המתורגמים חופשית.

12 ל"ש, שם. ומוכיח שגם הרוג'צ'ובי סובר כך.

13 ל"ש, שם, עמ' 54.

מצווים **שלא** לשבות באותה שבת – הרי אינה קיימת המציאות של "היום השביעי". ולפיכך קיימת הסברה של המכילתא ש"הואיל וחללנו מקצתה נחלל את כולה", כי על ידי ש"חללו ישראל את השבת" – כל ישראל היו חייבים **על פי התורה** לחלל את השבת – הרי התבטלה כל המציאות של היום השביעי.

כשישראל כולם מצווים לחלל את השבת, עולה הסברה שלמעשה הם מוחקים את כל מציאותו של אותו היום – של היום השביעי. המכילתא, וזאת התשובה לשאלתנו, מביאה מקרה זה כדי להביא סברה זו, ואז כמובן, להפריך אותה ע"י הלימוד המיוחד מ"ומחלליה מות יומת וכו'".

אך מדוע, ישאל הרבי, מדוע לאחר שנסתיים האיום מצד אותם הגויים ימ"ש ובעקבות הסרת האיום הסתיים הצווי לחלל את השבת, וגלוי וידוע לפנינו שבשבת כל רגע הינו עצמאי – "מדוע תתבטל מציאותה של השבת גם בחלק של היום שבו הגויים לא הקיפו את ארץ ישראל?" אם רגעים מסוימים לא נחשבו כיום השביעי מדוע גם על הרגעים האחרים היה נגזר לאבד את הכבוד להיות רגע בים הרגעים המשתייכים לקדושת השבת אילולי הלימוד המיוחד של המכילתא? וכך עונה הרבי:

ההסבר לכך הוא: **יום** השבת, "היום השביעי", הוא עניין **אחד** שאינו נחלק לחלקים. ולכן, אם יש רגע אחד במשך היממה שבו אינה קיימת מציאותה של השבת, היא איננה ה"יום השביעי" ברגע זה, אף כאשר רגע זה הוא באמצע היום, הרי גם שאר שעות היום אינן יכולות להיקבע כיום השביעי, כי יום השבת הוא עניין אחד, ללא חלוקה.¹⁴

יוצא מכאן אפוא, ששבת היא כנקודה אחת. האמנם? וכי לא ראינו עד כה ששבת הינה זמן מתחלק המורכב מנקודות – בדיוק הפוך ממציאות נקודה אחת שאינה מתחלקת? סתירה? "לא", עונה הרבי:

ומובן, שאין בכך סתירה לאמור לעיל [...] שכל רגע של שבת הוא עניין בפני עצמו – כי כאשר כבר קיימת מציאותה של השבת, אז חלה קדושת השבת על כל הלכותיה בכל רגע **בנפרד** (ולפיכך קטן שהביא ב' שערות בשבת חייב בכל דיני השבת מדאורייתא, כי דיני השבת חלים בכל רגע ורגע בפני עצמו). אך כאשר מדובר ב**יצירת** וקביעת **המציאות** של השבת, לא יתכן לומר, שחלק אחד של היום הוא מציאות של שבת, ואילו חלק אחר אינו שבת, כי **המציאות של היום** – קביעתו של היום כ"יום אחד, שני... יום השביעי" – הוא עניין שאינו נחלק לחלקים. כלומר: יממה אינה רק עשרים וארבע שעות, כמות גדולה יותר,

14 שם, עמ' 57. ההדגשות במקור, וכן שאר ההדגשות במאמר.

אלא זוהי מציאות חדשה, איכות שונה. ובלשון הכתוב "ויהי ערב ויהי בוקר – (נוצרת מציאות חדשה) – יום אחד". בכך מובן גם הדין ש"יומי מיפסקי מהדי" (= הימים נחלקים זה מזה).¹⁵

מסביר הרבי שלאחר שכבר נקבעה שבת וחל על אותו היום דין של שבת, אז בכל רגע ורגע בנפרד מן הרגעים האחרים יש את מלוא דיני שבת. אך כדי שבכלל תקבע שבת, צריכה להיות אחדות בין כל הרגעים שבאותו היום. רק אחדות זאת תפעל על אותו היום ותגדיר אותו כמהות אחרת מסתם אוסף של רגעים, כיום שלם, כשבת - "בדומה לכך שעשרה יהודים ביחד יוצרים מציאות חדשה, שחלים לגביה דינים מיוחדים וכו'".¹⁶ תשעה אנשים אינם תשעים אחוזים של מנין אלא ללא היהודי העשירי אין הם מנין כלל וכלל. לאחר שכבר נתאספו העשרה או אז מקבל כל אינדיבידואל את הערך הפרטי שלו בתפילה בציבור. כדין הרגעים בשבת.

או במילים אחרות, ישנו חילוק בין 'מציאות' ל'חלות':

'מציאות' השבת – היא נקודות נקודות.

'חלות' שם' שבת – היא נקודה אחת.

שבת כאתהפכא

צמד מושגים שגורים להם בחסידות: אתכפיא ואתהפכא. 'אתכפיא' הינה כפיית הדבר הרע, לעומת ה'אתהפכא' שאיננה מדכאת את אותו הדבר המוגדר לעת עתה כרע אלא הופכת אותו לדבר מועיל וטוב. לאחר שהרבי מדבר על השבת כאחת שמציינת את ה'אידיאה האתהפכית' ומדבר על מהותו של זמן השבת כענין המנוחה – אומר הרבי:

זוהי הכוונה של "באת שבת באת מנוחה" - הזמן של יום השביעי, המוגבל בשינויים של עבר הווה ועתיד, גם הוא מתהפך ומתעלה, ומתהווה לזמן שמעל לשינויים – שבת ומנוחה.¹⁷

שבת, משחקת היא בחוקי המשחק של הזמן. מתחילה היא בזמן מסוים לפני השקיעה ועם צאת הכוכבים עוזבת היא לדרכה. בתוכה, זמן קריאת שמע וזמני התפילה מתנהלים ע"פ שעות זמניות בדיוק כמו בכל יום רגיל מימות השבוע. עם זאת, משהו בה פורץ את מיצרי הזמן ויוצר מנוחה של שבת נקייה מדאגות התלויות בזמן.

15 שם.

16 שם, עמ' 57-58.

17 ל"ש, חלק יז, שבת הגדול, עמ' 65-66.

ודוגמה מעולם ההלכה לאותה המציאות – לזמן, שמשוהו בו מתעלה מעבר לשינויים בזמן – ניתן למצוא בדוגמה המוכרת לנו - מלעיל:

ניתן למצוא לעניין זה, של עבר הווה ועתיד ויחד עם זאת – נעלה בשינויי הזמן, דוגמה בהלכה: ישנם מספר עניינים התלויים בזמן ומוכרחים להיות לאורך תקופה מסוימת, ויחד עם זאת הם במסגרת של נקודה אחת. לדוגמא: על קטן שהגדיל באמצע יום הכיפורים, סובר הרוג'ובי **שמן התורה** הוא חייב רק לגבי שבת, בכל דיני השבת, מפני שכל רגע בשבת הוא זמן פרטי בפני עצמו, אך לגבי יום הכיפורים הוא פטור, מפני שזוהי **נקודה אחת**.¹⁸

מזמנו ההלכתי של יום הכיפורים - שהינו כפי שראינו כהפך גמור לזמנה ההלכתי של השבת - למדים אנו לזמנה החסידי של השבת.

תוספת שבת

בשיחה נוספת¹⁹, דן הרבי במידת האינטגרציה בין תוספת השבת לשבת עצמה: האם תוספת שבת היא דבר נוסף חוץ לשבת או שמא היא אחת ממש עם עצמות השבת והיו שניהם לדבר אחד? מסקנתו של הרבי היא שלפי המדרש האומר ש"מוסיפין מחול על הקודש, משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומאחוריו"²⁰ - "זוהי אותה קדושת שבת אחת, קדושת שבת מורכבת מקדושת היממה של יום השבת ביחד עם הקדושה שלפניה ולאחריה".²¹

ולמעשה, מבהיר הרבי, יצוצו שני הבדלים בין שתי האפשרויות של צורת האינטגרציה של תוספת השבת:

דבר ראשון: האם יוכל אדם לצאת ידי חובת קיומם של מצוות השבת, כגון קידוש היום, בזמן תוספת שבת. למותר לציין שלפי המסקנה המובאת לעיל, התשובה תהיה חיובית ללא ספק. אך לפי ההוה אמינא הדחווה ע"י המדרש ע"פ הרבי, יתכן והיינו משיבים תשובה אחרת לשאלה זו.

והדבר השני הוא:

אם נניח כי השבת היא נקודה אחת – מסתבר, שלפי האופן הראשון צריך להיות, שזה רק לגבי עצם היממה של יום השבת, ולא לגבי תוספת שבת. לפי

18 שם, עמ' 66.

19 ל"ש, חלק ט"ז, פרשת יתרו, שיחה ה'.

20 מכילתא, מסכתא דבבבדש, יתרו, פרשה ז'.

21 שם, עמ' 255.

האופן השני, שתוספת שבת היא חלק מקדושת השבת נכללת גם היא באותה "נקודה אחת" של יממת השבת.²²

למעשה, מידת האינטגרציה של תוספת השבת והשבת עצמה, תקבע האם תוספת השבת תחשב כחלק מה"נקודה האחת" של השבת, וזאת במידה ואנו סוברים שהשבת היא נקודה אחת וכל זאת אע"פ שכבר ראינו שהרבי בעקבות הרוגוצ'ובי קובע שזמן השבת אינו נקודה אחת כי אם נקודות נקודות. אך הרבי, לכאורה, מביא בכל זאת את ההוה אמינא הדחוייה הזו, ובוחן את החקירה לגבי מהותה של תוספת השבת לאורה. ובכל מקרה, נמשיך עם ההוה אמינא הדחוייה (לכאורה): למאי נפקא מינה תהיה האם התוספת שבת תהיה חלק מנקודת השבת או לא? הנפקא מינה תהיה, מובא בהערה²³ בשיחה זו, אם שוב נשוב אלפי שנים אחורה עוד בטרם נאמר הציווי "מחלליה מות יומת" שממנו ראינו שלמדים במכילתא שלא יהו ישראל אומרין הואיל וחללנו מקצתה נחלל את כולה. בתקופה שלפני ציווי זה - אם תוספת שבת חוללה, אז לפי האופן שתוספת שבת אחת היא עם עצמותה של השבת, יסתבר שגם במקרה כזה יכולים ישראל לומר שהואיל וחללנו מקצתה נחלל את כולה. ומכפי שראינו את הסברו של הרבי את המכילתא הזו בתחילת המאמר - שהכוונה שלא יאמרו ישראל שהואיל וכבר אין מציאות שלימה של השבת הזו אזי תבטל מציאותה של שבת זו כליל, כיוון ש'חלות' השבת צריכה להיות נקודה אחת שלימה שאינה מתחלקת - יובן שההנחה ששבת הינה "נקודה אחת" המובאת כעת אינה מדברת על ההוה אמינא הדחוייה של 'מציאות השבת' כפי שהיה נראה עד כה, אלא מדברת על מה שהרבי קבע כנכון לגבי מה שהגדרנו כ'חלות שם שבת' - שהיא הוגדרה אכן כנקודה אחת.

סיום

"יהא חלקי בשכר קיום יום השבת למעלה. ששם - למעלה מן הזמן".²⁴

22 שם.

23 הערה 49.

24 מאמרי אדה"ז, תקס"ו ח"א, להבין שורש התהוות הזמן, עמ' פט.